

Tálas Péter

Jelkép és jelkép, 2001-2011

Május elsejéről másodikára virradóan – csaknem tíz évvel a World Trade Center tornyainak összeomlása után – a pakisztáni Abbottábádban az amerikai hadsereg egyik különleges egysége megölte Oszama bin Laden, aki 2001. szeptember 11. után lett s maradt egészen haláláig az Egyesült Államok első számú közellensége. Annak ellenére az maradt, hogy a szakértők szerint az utóbbi években már csak korlátozottan vett részt az al-Káida akcióinak tervezésében és irányításában, sőt a szervezet egyik legfőbb célja éppen Oszama életben tartása volt. Nem véletlenül: ahogy ugyanis a New York-i ikertornyok elleni támadás a terrorizmus borzalmainak és a terrorfenyegetettségnek az általános jelképe lett, úgy lett jelképe és brandje Oszama bin Laden és az al-Káida a globális terrorizmusnak hívei és ellenfelei körében egyaránt.

Hajtóvadászat másfél évtizeden át

A pakisztáni fővárostól alig hatvan kilométerre fekvő abbottábádi háromemeletes, 3-5 méteres falakkal körbekerített, erődítményjellegű házban, amely 2005-ben a pakisztáni hadsereg tiszti akadémiájától alig nyolcszáz méterre épült fel, egy tizenöt éves hajtóvadászat végére tett pontot az Egyesült Államok hadseregének 79 fős, négy helikopterrel érkező különleges egysége. Mert bár a nemzetközi sajtó többsége 3519 napos (10 éves) üldözésről tesz említést, a CIA Terrorizmusellenes Központja (CTC) – miként azt David Grittennek a *BBC Online*-on megjelent összeállítása bemutatja – már 1996-ban létrehozta a *Bin Laden Issue Station* nevű, mintegy tucatnyi tisztből álló különleges egységet. Ennek fő feladata az akkor az afrikai és közel-keleti fegyveresek finanszírozásával gyanúsított szaúdi milliomossal kapcsolatos hírszerzési adatok elemzése és az ellene való fellépés műveleti terveinek kidolgozása volt.

1997 elején – amikor bin Laden Szudánból Afganisztánba távozott és gerillaháborút hirdetett az amerikai erők ellen – a CTC említett csoportja tervet dolgozott ki a terrorista vezér afgán törzsi vezetők általi elfogására, hogy azok később (egy Egyesült Államokbeli vádemelés után) átadhassák az amerikai hatóságoknak (akik azzal vádolják, hogy segített azoknak a szomáliai embereknek a kiképzésében, akik miatt 18 amerikai katona vesztette életét Mogadishuban). A 9/11-es kongresszusi bizottság jelentése szerint azonban a CIA akkori vezetője végül nem járult hozzá az akció lebonyolításához, amely Michael Scheuer, a Bin Laden Issue Station alapítója és vezetője szerint sikeres lehetett volna.

A következő alkalmat bin Laden „közvetett levadászására” azok az afganisztáni és szudáni terrorista kiképzőtáborok és búvóhelyek elleni rakétatámadások jelentették, amelyeket Bill Clinton elnök rendelt el 1998 augusztusában, a kenyai és a tanzániai amerikai nagykövetségek ellen elkövetett,

220 halálos áldozattal járó merényletek után. (Bár a terrorista vezér „célzott meggyilkolását” Gerald Ford 1976-os elnöki rendelete még ekkor is tiltotta, „járulékos veszteségként” kivitelezhető lett volna megsemmisítése.) A támadás azonban sikertelennek bizonyult, Oszama bin Laden pedig ezt követően rendszeresen változtatta bűvőhelyeit, sőt védelme érdekében lecserélte testőrségét is, ami fizikailag jelentősen megnehezítette az ellene való fellépést.

Jogilag viszont némileg megkönnyítette kézre kerítését az, hogy 1998 novemberében vádat emelt ellene egy New York-i bíróság esküdtszéke. Lehetőségek likvidálására persze ezt követően is adódtak, például Kandahárban, 1998 decemberében, amikor bin Laden vendége volt a helyi kormányzónak, de mivel az akció a terrorista vezér mellett 200 további civil életét is veszélyeztette volna, az amerikai vezetés lemondott a rakétatámadásról. 1999 februárjában viszont – ismét csak Kandahárban – bin Laden távozott el korábban a csapások helyszínéről. Ugyanezen év májusában Oszama öt napot töltött el Kandahár közelében, de a CIA és Pentagon vezetőinek javaslata ellenére Clinton elnök ismét csak nem engedélyezte a rakétatámadást. Scheuer és más elemzők szerint 2001 szeptembere előtt ez lett volna a legjobb alkalom bin Laden likvidálására. Ezt követően ugyanis az Egyesült Államok egészen 2001. szeptember 11-ig lemondott mindenféle Oszama elleni akcióról, a rakétatámadásokat felfüggesztette, a szárazföldi műveleteket pedig túl kockázatosnak ítélte.

A valóban intenzív hajtóvadászat a New York-i ikertornyok lerombolását követő napokban vette kezdetét: 2001. szeptember 11-én George W. Bush meghirdette a terrorizmus elleni háborút, szeptember 18-án pedig maga adta ki és jelentette be az al-Káida vezetőjének „élve vagy halva” törté-

nő kézre kerítésére vonatkozó parancsát. A korábbi kísérletekről az amerikai vezetés hosszú ideig hallgatott, s tette, mert a szélesebb közvélemény valójában csak ekkor ismerte meg az al-Káida vezetőjének nevét. A bin Laden utáni hajsza 2001 novemberétől Afganisztánban, a Tora Bora hegységben folytatódott, de – mint arról Peter Bergennek a *The New Republic* hasábjain 2009 decemberében megjelent írása beszámolt – az elfogására küldött ötvenfős különleges katonai egység elől december 7-én sikerült Pakisztánba menekülnie az al-Káida vezérének. Ezt követően pedig a CIA évekre elvesztette bin Laden nyomát.

2001 és 2009 között igen ellenmondásos információk keringtek Oszama hollétéről, aki feltehetően Pakisztánban, ezen belül már hosszabb ideje Abbottábádban bujkált. Az amerikai hírszerző szervek ezekben az években lényegében a különböző információk, felderítési adatok irodai elemzésére voltak kénytelenek szorítkozni. Az elemzők szerint jelentősen megnehezítette bin Laden felkutatását, hogy a pakisztáni titkosszolgálat (ISI) és a kormánykörök vélhetően támogatták rejtőzködését, de legalábbis – szemben hivatalos álláspontjukkal – nem tettek meg mindent a felkutatása érdekében. Bárhogyan is volt, tény, hogy 2009 decemberében Washington hivatalosan is kényetlen volt elismerni, hogy nem rendelkezik releváns információkkal Oszama bin Laden tartózkodási helyét illetően.

Barack Obama bin Laden halálát követő május 2-i bejelentése szerint az amerikai elnök 2010 augusztusában kapott először információt a terrorista vezér lehetséges tartózkodási helyéről. Az amerikai illetékesek szerint a bűvőhelyet bin Laden egyik bizalmas futára révén sikerült azonosítani, akire viszont a szeptember 11. után letartóztatott al-Káida-vezetők vallomásai alapján talált rá a titkosszolgálat. A háromeme-

letes házat, ahova nem volt bevezetve sem a telefon, sem pedig az internet, s ahol a szemetet is az udvaron belül semmisítették meg az ott lakók, ezt követően kezdték el figyelni és feltérképezni. 2011 áprilisára váltak annyira megbízhatóvá a bin Laden búvóhelyre vonatkozó hírszerzési adatok, hogy Obama elnök döntést hozhatott a művelet megkezdéséről, aminek végső szakaszát, a ház elfoglalását és bin Laden likvidálását – viszonylag hosszú idő alatt – egy 40 perces akció során teljesítette a Navy Seals Team Six 25 tagja.

A bin Laden elleni hajtóvadászat folyamatát azért részleteztük kissé hosszabban, hogy jelezzük: még a világ legerősebb katonai hatalmának is tizenöt hosszú esztendejébe, több száz emberének több éves munkájába (jó néhányuk életébe is), s alighanem kiszámíthatatlanul sok pénzébe került az al-Káida vezetőjének „levadászása”. (A 2001-től tartó terrorizmus elleni háborúra napjainkig 1,28 billió dollárt szavazott meg az amerikai Kongresszus.) Ha ebből a szempontból nézzük Oszama bin Laden halálát, alighanem kijelenthető, hogy nála értékeesebb közellensége aligha volt az Egyesült Államoknak történelme során.

A „bin Laden-torony”

Mivel a politikusok és terroristák is egyaránt kiemelkedő fontosságot tulajdonítanak a jelképeknek és a szimbólumoknak, bizonyos, hogy 2011. május 2. – bin Laden halálának időpontja – a nemzetközi terrorellenes küzdelem egyik legfontosabb napjaként vonul be a történelembe. Ahogy a New York-i ikertornyok leomlása az évek során a terrorizmus borzalmainak és a terrorfenyegetettségnek az általános jelképe lett, úgy vált a globális terrorizmus jelképévé – hívei és támogatói számára ikonná –

Oszama bin Laden és az al-Káida. Maradva a jelképek és szimbólumok területén, alighanem kimondhatjuk, hogy bin Laden likvidálásával szimbolikusan a nemzetközi terrorizmus egyik tornyát döntötték le azok a katonák, akik rajtaütöttek és végeztek vele Abbottábádban. Temetésének körülményei – egy ismeretlen helyen hullámsírba helyezték – azt jelzik, hogy a washingtoni vezetés és az amerikai hatóságok is tisztában vannak azzal, hogy Oszama bin Laden jóval több volt, mint egy nemzetközi terrorista szervezet agyafűrt vezetője. Bin Laden önmagán túlmutató jelentőségének egy részét nyilvánvalóan a 2001. szeptember 11-i terrortámadás mérete és kivételessége (a World Trade Center tornyainak leomlása és a 3000 halálos áldozat) adta, egy további részét pedig az a tény, hogy erre a kivételes terrortámadásra az információáramlás globalizációjának időszakában került sor (tanulmányok százai foglalkoznak annak hatásával, hogy a világ széles közvéleménye élő egyenes adásban láthatta az ikertornyok leomlását). A Nyugat azonban aligha rázhatja le magáról azt a felelősséget, amit maga tett hozzá ahhoz, hogy Oszama bin Laden valóban a nemzetközi terrorizmus egyik magasan kiemelkedő tornyává váljon. Vagyis a terrorizmus bin Laden tornyát 2001 szeptembere után paradox módon az al-Káida vezérének hívei és ellenfelei együtt építették fel. Ez utóbbiak közül az elemzők különösen a politikusokat és tömegmédiát teszik felelőssé azért, hogy Oszama egyfajta ikonná vált. Azokat a politikusokat, akik 2001 szeptembere után leggyakrabban az al-Káidát és Oszama bin Ladent emlegették egy-egy nagyobb terrorcselekmény kapcsán, legtöbbször függetlenül attól, hogy valóban volt-e köze az al-Káidának, vagy a mozgalom valamely leányszervezetének az adott eseményhez, vagy sem. Azokat a politiku-

sokat, akik – jöllehet az al-Káidán kívül alighanem egyetlen más úgynevezett globális terrorszervezetet sem ismertek vagy tudtak megnevezni – 2001 szeptembere után a világ első számú, legveszélyesebb ellenségévé mégis a globális terrorizmust tették meg, annak ellenére, hogy a terrorizmusra vonatkozó adatok ezt nem támasztották alá. Azokat a főleg amerikai és európai po-

A biztonsági kihívásokkal kapcsolatban alapvetően két értelemben beszélhetünk globalizációról: a probléma hatását, illetve elterjedtségének gyakoriságát tekintve. Ha ezek alapján kívánjuk meghatározni, hogy a terrorizmus valóban globális probléma-e, a legkézenfekvőbbnek az mutatkozik, ha megvizsgáljuk, merénylet vagy áldozat miatt az elmúlt években a 192 ENSZ-tagállam közül hányat érintett a terrorizmus. (Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy egyéb értelemben – kiképzőbázis, pénzügyi forrás stb. – számos más országot is érinthet a terrorizmus, de ezen országoknak a terrorizmus elleni küzdelem, s nem az adott közösség terrorfenyegetettségének szempontjából van jelentőségük.) A *Worldwide Incident Tracking System (WITS)* adatbázisa szerint 2004 és 2010 között az alábbiak szerint alakult azon országok száma, ahol legalább egy terrorcselekményt elkövettek, illetve a terrorcselekmény legalább egy áldozattal járt.

Pusztán statisztikai szempontból a terrorista merényletek alapján legfeljebb 2005-ben és 2006-ban (52 és 51%) beszélhetünk arról, hogy elterjedtségét tekintve a terrorizmus globális biztonságpolitikai probléma volt, az áldozatok száma alapján pedig még ekkor sem. Ha mindehhez hozzátesszük, hogy a biztonságpolitikai szakértők és a politikusok között konszenzus van abban is, hogy terrorizmust teljesen megszüntetni és felszámolni nem, csupán visszaszorítani lehet – vagyis bizonyos korlátozott számú merénylet és áldozat kockázatával még a legbiztonságosabb országokban is számolnunk kell –, akkor a szakértői objektivitás szempontjából még inkább megkérdőjelezhető az az állítás, hogy a terrorizmus elterjedtségét tekintve olyannyira globális probléma, mint ahogyan azt az erről nyilatkozó politikusok és szakemberek sokszor állítják.

A terrorizmus által érintett országok száma 2004–2009 között

	Merénylet miatt érintett országok		Áldozat miatt érintett országok	
	száma	%	száma	%
2004	85	44	71	36
2005	101	52	77	40
2006	98	51	83	43
2007	89	46	73	38
2008	87	45	77	40
2009	83	43	68	35
2010	78	41	63	33

Forrás: WITS

litikusokat, akiknek megnyilatkozásaiból a közvélemény azt a hibás következtetést szűrhetette le, hogy egyöntetűen és differenciálatlanul terrorfenyegetett a világ.

De hozzájárul a bin Laden-torony felépítéséhez a nemzetközi média is, amely a globalizáció viszonyai között képtelen volt, vagy nem is igazán akarta egy-egy terrorcselekmény és terroresemény helyi értékét meghatározni. Az a média, amely ily módon nem csupán tájékoztatott az ilyen eseményekről, de a terroristák szándékainak megfelelően szétterítette a terrorizmustól való félelmet a világ olyan pontjaira is, amelyek lényegében érintetlenek a terrorizmustól. Az a média, amely az elmúlt években szinte mindig vezető hírt kreált Oszama bin Laden és az al-Káida vezetőinek nyilatkozataiból és fenyegetéseiből, annak ellenére, hogy azokat csak igen ritkán követte tényleges terrorcselekmény. Paradox és szerencsétlen módon az elmúlt években éppen a nemzetközi tömegmédia vált az al-Káida mozgalom szervezetei virtuális fenyegetéseinek egyik leghatékonyabb eszközévé, aránytalanul és indokolatlanul megnövelve ezzel a szervezet, illetve a mozgalom, és természetesen Oszama bin Laden jelentőségét.

2001 és 2011 között az al-Káida vezetőjeként Oszama bin Laden és helyettese, Ajman al-Zavahiri, valamint a kapcsolatban álló terrorista csoportok vezetői mintegy 60 fenyegető üzenetet tettek közzé. Az alábbiakban az Oszama bin Ladennek tulajdonított 22 legfontosabb üzenet kronológiáját közöljük.

2001. október 7. – a szeptember 11-i terrortámadásokra utalva hangüzenetben közli, hogy „Allah lesújtott az Egyesült Államokra”.

2001. december 27. – videokazettán jelenti ki, hogy az Amerikára lesújtó terrorizmus igazságos válasz volt az igazságtalanságra, és célja, hogy az Egyesült Államokat Izrael támogatásának beszüntetésére kényszerítse.

2002. szeptember 9. – hangüzenetben emlékezik meg a 2001. szeptember 11-i támadásokról, és az elkövetőket úgy említi, mint „akik megváltoztatták a történelmet”.

2003. október 18. – hangüzenetben szót emel az iraki háború ellen, s bejelenti: az al-Káida fenntartja magának a jogot, hogy retorziót alkalmazzon minden ország – nevezetesen Nagy-Britannia, Spanyolország, Ausztrália, Lengyelország, Japán és Olaszország – ellen, amely részt vesz az igazságtalan iraki háborúban.

2004. április 15. – megbékélést ajánl minden európai országnak, ha azok megígérik, hogy befejezik a muzulmánok elleni erőszakos iraki fellépést.

2006. január 19. – hangüzenetben fenyegeti meg az Egyesült Államokat, és egy „hosszú távú fegyverszünetet” ajánl az amerikai népnek.

2006. május 26. – az internetre felhelyezett hangüzenetben közli, hogy ő volt a szeptember 11-i terrortámadás kitervelője, s hogy az támadások miatt elítélt Zakariás *Musszaui* nem vett részt azokban.

2007. szeptember 7. – az amerikai néphez a 2001. szeptember 11-i merénylet hatodik évfordulója alkalmából intézett videóüzenetében azzal fenyeget, hogy kiszélesíti az iraki háborút, és kijelenti, hogy Amerika katonai és gazdasági hatalma ellenére is sérülékeny.

2007. november 29. – arra szólítja fel az európai országokat, hogy mondják fel szövetségüket az Egyesült Államokkal Afganisztánban.

2008. március 18. – súlyos büntetéssel fenyegeti meg az Európai Uniót a Mohamed-karikatúrák miatt. Kijelenti továbbá, hogy a muzulmánok azzal segíthetik legjobban a palesztin ügyet, hogy támogatják az irakiaknak a kormányuk és az amerikai erők elleni harcát.

2008. május 16. – a „nyugati emberekhez” címzett hangüzenetet helyez el az interneten. Kéri, hogy hívei folytassák a harcot Izrael ellen, és kije-

lenti, hogy a palesztin–izraeli konfliktus a „szíve” a muzulmánok Nyugat-ellenes harcának.

2008. május 18. – újabb internetes hangüzenetben szólít fel az izraeliek gázai blokádjának megdöntésére és az Izraellel kiegyező arab kormányok elleni harcra.

2009. január 14. – hangüzenetben „új dzsihádra” hívja híveit a gázai háború befejezése érdekében, továbbá felkelésre szólítja fel a muszlimokat a gázaiak érdekében, s kijelenti, hogy az arab vezetők „nagy többségükben szövetkeztek a kereszt-cionista koalícióval”.

2009. március 14. – egy hangfelvételen azzal vállalja meg a mérsékelt arab vezetőket, hogy összefogtak a Nyugattal a muzulmánok ellen, s Izrael cinkosává váltak a 22 napos gázai háború során.

2009. június 3. – hangüzenetében azzal vádolja meg Barack Obamát, hogy az Amerikával szembeni „bosszú és a gyűlölet magvait veti el” el a muzulmán világban, s figyelmezteti az amerikai népet, hogy készüljenek ennek következményeire.

2009. szeptember 14. – üzenetben jelenti ki, hogy Obama elnök „gyenge” ahhoz, hogy befejezze az iraki és az afganisztáni háborút. Figyelmezteti az amerikai népet, hogy kormányuk a fejük felett túl szorosra fűzi kapcsolatait Izraellel, pedig itt lenne az ideje a neokonzervatív szorításból való kiszabadulásnak.

2009. szeptember 25. – a német választások előtt két nappal megjelent hangüzenetében arra szólítja fel az európai nemzeteket, hogy vonják ki csapataikat Afganisztánból.

2010. január 24. – az al-Dzsazirához került egy állítólag tőle származó hangüzenet, melyben a terrorista vezető felelősséget vállal egy amerikai utaszállítógépet elleni 2009. december 25-i sikertelen támadásért.

2010. március 25. – egy hangüzeneten azzal fenyegetőzik, hogy megölik az al-Káida fogságába esett amerikaiakat, ha az Egyesült Államok kivégzi a 2011. szeptember 11-i támadások irányításával vádolt Kálid Sejk Mohamedet.

2010. október 1. – hangüzenetben fejezi ki aggodalmát a klímaváltozás és pakisztáni árvizek miatt. (Az üzenetben a SITE intézet szakértői szerint nem lehet felismerni Oszama hangját.)

2010. október 27. – hangüzenetben jelenti be, hogy a Nigerben elrabolt öt francia állampolgár elrablására a muzulmánokkal szembeni francia igazságtalanságok miatt került sor.

2011. január 21. – hangüzenetben szólítja fel a franciákat erőiknek a muzulmán országokból való kivonására, s cserébe a Maghreb al-Káida által foglyul ejtett francia túsok szabadon bocsátását ajánlja.

A másik oldalon ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy 2001 szeptembere után terrorszervezetek tucatjai hirdették magukról szerte a muzulmán világban, hogy valamiféle kapcsolatban állnak az Oszama bin Laden-féle al-Káidával (a Marylandi központú *The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism* egyetemi kutatóintézet 36 ilyen szervezetet tart nyilván). Sőt, az 1996-ban megalakult Iszlám Maghreb al-Káida Szervezete (*Al-Qaeda Organization in the Islamic Maghreb*) mellett 2004 októberében és decemberében Irakban és Szaúd-Arábiában is létrejött olyan terrorszervezet (az *Al-Qaeda in the Arabian Peninsula*, illetve az *Al-Qaeda Organization in the Land of the Two Rivers*), amely nevében is jelezte kötődését a bin Laden vezette al-Káidához. Jelképpé válásához minden bizonnyal hozzájárult az is, hogy 2001. szeptember 11. után az arab országok és a muzulmán társadalmak egy részében éveken át Oszama bin Laden volt a legnépszerűbb politikus, sőt a terrorista vezér – igaz, negatív hősként – még Nyugaton is a popkultúra részévé vált.

Mindez azért fontos jelezni, hogy világosan lássuk, a terrorista vezér 2011. május 1-jei halálával ledöntött „bin Laden torony” felépítésében – hívei és az iszlám világ mellett – a Nyugatnak is igen komoly szerepe volt.

A bin Laden nélküli al-Káida

Az Oszama bin Laden halálát követő leggyakoribb első kérdésként a nemzetközi sajtóban szinte mindenütt az vetődött fel: vajon mi lesz az al-Káidával bin Laden nélkül? A legtöbb szakértő egyetért abban, hogy miközben az al-Káida szervezetileg tökéletesen működőképes Oszama bin Laden nélkül, hatása a világméretű

dzsihádra tovább fog gyengülni. Abban már inkább megoszlanak a vélemények, hogy ez a gyengülés mennyiben kötődik majd bin Laden hiányához, s mennyiben azokhoz a folyamatokhoz, amelyek már vezér halála előtt is érzékelhetőek voltak.

Annyi mindenestre tény – ha hihetünk az *Asia Times Online* információinak –, hogy az al-Káida pakisztáni vezetői igen gyorsan reagáltak bin Laden halálhírére. Állítólag már halálának napján több találkozót hívtak össze az észak-vazirisztáni törzsi területen fekvő Mír Ali városában, részben azért, hogy döntsenek egykori vezetőjük halálának megtorlásáról, részben pedig azért, hogy kialakítsák stratégiájukat. Az *Asia Times* forrásai szerint elsőként a pakisztáni kormánynak kívánnak keményen és gyorsan válaszolni, amely meggyőződésük szerint (és Barack Obama elnök bejelentésével szemben) segítette az amerikaiakat bin Laden likvidálásában, továbbá felmondták a pakisztáni hadsereggel fennálló tűzszünetet is. Döntöttek arról is, hogy a szervezet új vezetőjének kiválasztásáig a súra (tanács) fogja irányítani az al-Káidát. A lehetséges utódjelöltek között egyébként többnyire a szervezet vezetőinek új generációját képviselő olyan személyeket említenek meg, mint Sziradz Hakkáni, Qari Ziaur Rahman, Nazir Ahmad vagy Iliasz Kasmiri. Aligha valószínű azonban – s ez a válasz egy másik igen gyakran felmerülő kérdésre –, hogy az említettek közül a szervezet élére kerülve bárki is pótolni lenne képes vagy akárcsak megközelíthetné bin Laden vezetői tekintélyét. Az elemzők többsége szerint ráadásul legteremtésebb utódja eddigi helyettese, az Ajman al-Zavahiri lenne, aki bin Laden halálával nem csupán az al-Káida hatalmi csúcsán, de az Egyesült Államok közellenségeinek listáján is átvette Oszama első helyét. A hozzáértők szerint Zavahirit képességei is az al-Káida első vezetőjének szerepé-

re predesztinálják. Mert igaz ugyan, hogy bin Laden volt az al-Káida arca, jelképe és karizmatikus vezetője, de a szervezet stratégiáját jelentősen befolyásolta a nyugati nyelveket jól beszélő és a muzulmán világban jó kapcsolatokkal rendelkező Zawahiri is.

Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy nemzetközi sajtó és közvélemény alighanem eltúlozza az első számú vezető jelentőségét. A szervezet ugyanis a 2000-es években alapvetően megváltozott, többdimenziójúvá vált. A terrorizmussal foglalkozó irodalom már elég régóta legalább három értelemben használja al-Káida kifejezést. Egyrészt továbbra is ezzel a névvel illeti az 1980-as évek elején Oszama bin Laden által megalakított terrorszervezetet, amely a tálib rendszer elleni 2001-es fegyveres fellépést követően jelentősen meggyengült, s amelynek megmaradt és újjászerveződő sejtjei és csoportjai az elmúlt években elsősorban Afganisztánra és Nyugat-Pakisztánra összpontosítják tevékenységüket. A 2000-es évek első felétől ugyancsak al-Káidaként emlegetik azt a szélsőséges és militáns, franchise-szerű terrorista hálózatot, amelynek csoportjai napjainkban elsősorban a Maghreb-országokban, az Arab-félszigeten, Irakban és a palesztin területeken aktívak. E hálózatnak a különböző muzulmán közösségekben megtalálható tagjait és sejtjeit sok esetben csupán a közös ellenség, a közös nyugatellenes ideológia és az azonos elkövetési módszer köti össze az Oszama bin Laden-féle al-Káidával, de nem tartanak fenn vele feltétlenül szervezeti vagy személyes kapcsolatot. Végül – miként már jeleztük – az al-Káida napjainkra olyan presztízs-növelő „reklámszlogenné” vált, amelyre mindazon szélsőséges csoportok szívesen hivatkoznak, amelyek vagy politikai népszerűséget és támogatást kívánnak szerezni a terrorizmusra fogékony muzulmán tár-

sadalmi rétegekben, vagy egyszerűen csak medianyilvánosságra, s ezáltal saját jelentőségük virtuális növelésére vágynak. Látnunk kell tehát, hogy Oszama bin Laden halála éppúgy nem fogja megrengetni az al-Káida franchise-működését, ahogy a McDonalds vagy a Coca-Cola elnökének esetleges halála sem dönti romba a hamburger- vagy az üdítőital-piacot. Még akkor sem, ha a jelek szerint bin Ladennek jóval nagyobb volt a közvetlen és tényleges befolyása az al-Káida tevékenységére, mint azt az elemzők vélték.

Ami már a vezér halálát megelőzően is sokkal inkább befolyásolta, s alighanem továbbra is befolyásolni fogja az al-Káida mozgalom tevékenységét, azok a megváltozott körülmények. Jó ideje már a mozgalom vezetői számára is egyre világosabb, hogy a New Yorkban, Madridban vagy Londonban elkövetett nagy és látványos merényletek időszakának leáldozott. A terroristáknak ugyanis ma már Nyugaton – a terrorizmus elleni fellépés intézményeinek megerősödése és a nemzetközi együttműködés kiszélesedése következtében – az ilyen merényletekre sem lehetőségük, sem pedig forrásaik nincsenek. Vagy, ahogy Ahmed Rashid, az al-Káida egyik legkiválóbb ismerője fogalmaz: napjaink terrorszervezeteit az „egy ember, egy bomba” taktika jellemzi. Ma már a cél- és időpontokat, a korábban oly fontos „mit és mikor” kérdést sem az al-Káida mozgalom vezérkarának tagjai döntenek el, hanem sokkal inkább a franchise mozgalom korábban már említett csoportjait irányító területi vezetők, akik egyébként gyakran sokkal radikálisabbak, mint Oszama bin Laden volt.

Az utóbbi években az al-Káida már nem annyira katonai és pénzügyi tekintetben, hanem elsősorban ideológiai szempontból jelentett egyfajta igazodási pontot a nemzetközi dzsihad híveinek. 2009-től azonban

már e területen is belső törések mutatkoznak a mozgalomban. A franchise tagjai ugyanis egyre inkább saját céljaikért és saját eszközeikkel lépnek fel, s egyre erőteljesebben megosztottak például abban a kérdésben, hogy tevékenységük célpontjának tekintsék-e a muzulmánokat, vagy a külföldieket? A mozgalmon belüli vitában az Egyesült Államok által leginkább üldözött, az amerikai személyzet nélküli repülőgépek csapásaitól legnagyobb veszteségeket elszenvedő bin Laden-féle al-Káida hangja fokozatosan gyengül, a helyi szervezeteké pedig erősödik. Ám úgy tűnik, ez utóbbiakat is egyre inkább meggyengítik a politikai változások. Bármilyen keservesen lassú is az iraki stabilizáció, a Két Folyó Földjének al-Káida Szervezete (*Al-Qaeda Organization in the Land of the Two Rivers*) az elmúlt évek során jelentősen veszített aktivitásából. Ha pedig figyelembe vesszük, hogy az iszlám radikálisoknak több évtized alatt sem sikerült megdönteniük azokat az autoriter rendszereket, amelyeket a tunéziai és az egyiptomi tömeges lázadása hetek alatt megbuktatott – az

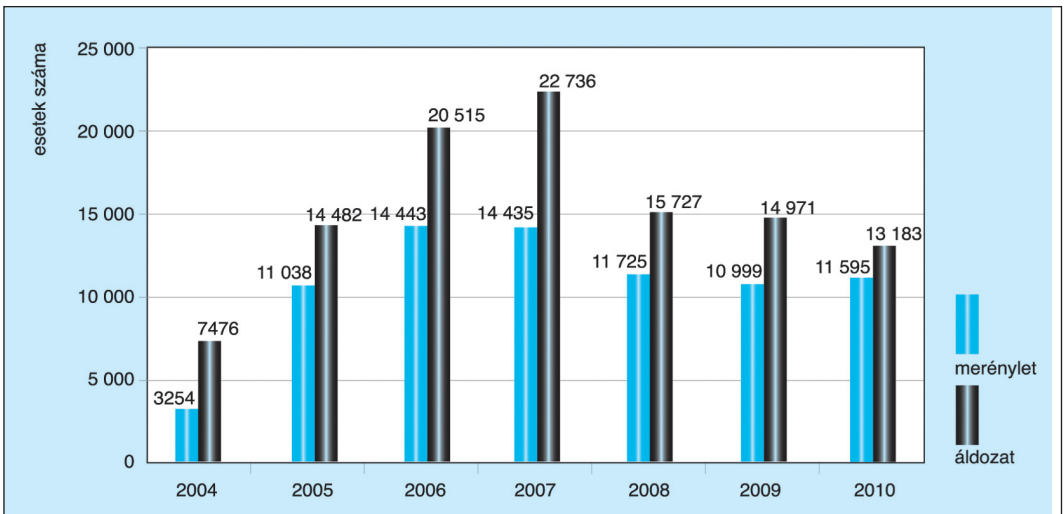
Iszlám Maghreb al-Káida Szervezetének és az Arab-félsziget al-Káidájának vezetői sem dicsekedhetnek befolyásuk erősödésével.

Mindez korántsem jelenti persze azt, hogy az al-Káidával a jövőben ne kellene komolyan számolni. Sokkal inkább arról van szó, hogy mivel a mozgalom decentralizálódása jelentősen csökkentette stratégiai jellegű terrortámadások (New York, Madrid, London) sikeres megszervezésének és végrehajtásának esélyét, az al-Káida mozgalom helyi szervezetei áttértek a kisebb méretű cselekmények végrehajtásának taktikájára. Ezek a sok tekintetben nehezebben felderíthető és megelőzhető cselekmények további erőfeszítéseket követelnek majd meg a terrorelhárítással foglalkozó intézményektől.

A bin Laden utáni terrorfenyegetettségéről

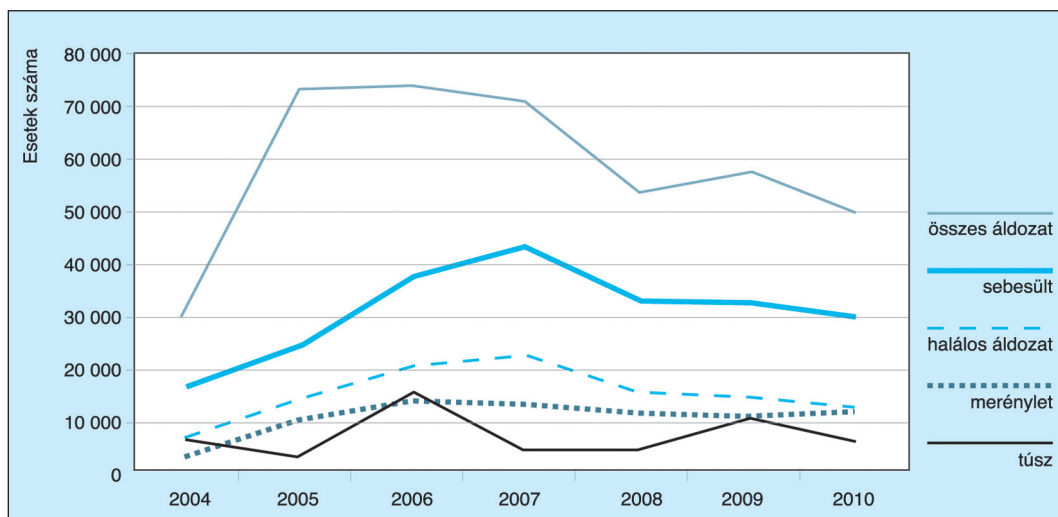
A szélesebb közvéleményt tartósan Oszama bin Laden halála után is ugyanaz a kérdés foglalkoztatja majd, mint életében. Neveze-

A terrorista merényletek és halálos áldozataik alakulása 2004–2010 között

A terrorcselekmények és áldozataik alakulása 2004–2010 között

tesen: vajon növekszik-e a világ terrorfenyegetettsége az al-Káida vezetőjének halálát követően? Szinte bizonyos vehető, hogy hívei – ott, ahol tudnak – megkísérelnek majd visszaütni. Nem tartjuk valószínűnek ugyanakkor, hogy a vezér halála és az emiatt feléledő terrorista bosszúvágy tartósan és lényegesen megváltoztatná a világ és Európa terrorfenyegetettségének általánosan tapasztalható trendjeit. A számok pedig mindkét esetben a terrorizmus viszszaeséséről tanúskodnak.

Az amerikai *Worldwide Incident Tracking System (WITS)* nevű adatbázis március végén zárta le a 2010. évi merényletek, illetve a halálos áldozatok, a sebesültek, túsok és az összes áldozat számára vonatkozó adatait. Az Europol pedig április 19-én tette közzé az Európai Unió tagállamainak múlt évi terrorfenyegetettségével és terrorizmusellenes fellépésével foglalkozó *EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) 2011* című kiadványát.

A WITS-adatok összegzéséből levonható tanulságok szerint a világ terrorfenyegetettsége a tavalyi évben annak ellenére is csökkent, hogy az elkövetett merényletek száma

(11 595) meghaladta az előző évet (10 999). Részben azért, mert 2010-ben a világ országai közül csak 78-ban következtek el merényleteket, amelyeknek 63 országban volt halálos, sebesült vagy tús áldozata, s ez 2004 óta – amióta a WITS adatbázisa számon tartja a merényleteket és áldozataikat – a legalacsonyabb arány. 2010-ben ugyancsak csökkent a terrorizmus áldozatainak száma valamennyi említett kategóriában: halálos áldozat – 13 183 (-12 százalék csökkenés), sebesült – 30 649 (-6,1%), túsok száma – 6047 (-42,4%), összes áldozat – 49 879 (-14,2%).

A leginkább terrorfenyegetett országok köre ugyanakkor szinte évek óta változatlan. A legtöbb merényletet elszenvedő országok „top tízes” listáján ugyanis Afganisztán, Irak, Pakisztán, India, Szomália, Thaiföld, Oroszország, Kolumbia, a Fülöp-szigetek és a Gázai övezet található. A legtöbb halálos áldozatot Irakban, Afganisztánban, Pakisztánban, Szomáliában, Indiában, a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Oroszországban, Thaiföldön, Kolumbiában és Jemenben szedik a terroristamadások, az összes áldozatszám te-

kintetében pedig Irak, Afganisztán, Pakisztán, Szomália, India, Kongói Demokratikus Köztársaság, Oroszország, a Gázai övezet, Thaiföld és Kolumbia a sorrend.

A korábbi évekhez képest némileg változott világ terrorfenyegetettségének mértéke abból a szempontból is, hogy 2010-ben a merényletek 89,2 százalékát követték el a leginkább fenyegetett tíz országban (2004 és 2009 között ez az arány csak 85,7 százalék volt). Ugyanez az arány a halálos áldozatok esetében 92,6 (88,3), a sebesültek esetében 92,6 (86,3), a túsok esetében 95,3 (93,7), az összes áldozat tekintetében pedig 90,2 (86,7) százalék. Vagyis – mivel a leginkább fenyegetett országok „top tízes” listáján szereplőket minden tekintetben nagyobb arányban érintették a terrorizmus következményei – a világ más térségeinek terrorfenyegetettsége, így többek között Európáé és az Egyesült Államoké, 2010-ben csökkent.

Az 2007 óta évenként megjelenő TE-SAT jelentéseket az Europol – az EU terrorizmus-definíciója és kategorizálása alapján – a tagállamok által szolgáltatott adatokból és információkból állítja össze. A TE-SAT a terrorcselekmények esetében nem csupán a megvalósult, hanem a megghiúsított, illetve a nemzeti terrorizmusellenes intézmények tudomására jutott sikertelen akciókat is számba veszi. A jelentés a terrorcselekmények, a terrorcsoportok és a terroristák motivációi alapján öt kategóriát különböztet meg: az iszlámista, a szeparatista, a szélsőbal, a szélsőjobb és az úgynevezett *single issue* (egyetlen kérdés) típusú terrorizmust. Ez utóbbihoz elsősorban a szélsőségesen radikális természetvédőket, a radikális állatjogi aktivistákat és a harcos abortuszellenzőket sorolja. A TE-SAT-jelentések nem öszszegzik az áldozatokat, viszont figyelemmel kísérik a terrorista tevékenységért letartóztatottak és elítéltek számát.

A TE-SAT 2011 szerint a múlt évben 249 megvalósult, megghiúsított, illetve ismertté vált terrorcselekményt követtek el az Európai Unió területén (2007-ben 581-et, 2008-ban 441-et, 2009-ben pedig 294-et). Vagyis 2009-hez képest 15, 2007-hez képest pedig 57 százalékkal csökkent a merényletek száma. Motiváció tekintetében továbbra is a szeparatista szervezetek számlájára írható a legtöbb európai merénylet, nevezetesen 160 (2009 – 237), majd őket követik az egyre aktívabb szélsőbaloldaliak 45 (40), az iszlámisták három (1) és a *single issue* terroristák egy merénylettel (2). Külön kell említeni a Nagy-Britanniában 2010-ben ismertté vált 40 merényletet, a britek ugyanis nem fogadják el az EU-motiváció alapján történő besorolását, s csupán tavaly szolgáltatattak először adatot az Europol számára. Bár 2010-ben kilenc EU-tagállamban valósult, hiúsult vagy vált ismertté terrorista merénylet, az összes európai merénylet 94 százalékán négy ország osztozik (Spanyolország 90, Franciaország 84, Nagy-Britannia 40, Görögország 21). Ez a korábbiakhoz képest azt jelenti, hogy míg Spanyolországban és Franciaországban – hasonlóan az EU egészéhez – csökkent a terrorfenyegetettség, Görögországban 2010-ben növekedett...

Bin Laden halála és Afganisztán

Az al-Káida vezetőjének likvidálása kapcsán természetesen vetődik fel a közvéleményben, hogy halála vajon mennyiben befolyásolja a nemzetközi közösség afganisztáni misszióját: segíti-e, vagy sem az ország politikai konszolidációját? A kérdés nem csupán azért vetődik fel, mert közismert az afganisztáni kormányellenes erők egy részének az al-Káidával fennálló kapcsolata, hanem azért is, mert elképzelhető, hogy

Oszama bin Ladennek jóval nagyobb volt a befolyása a szervezet afganisztáni és pakisztáni akcióira, mint az korábban sokan feltételezték. A kérdés kapcsán még Juan Cole – az Informed Comment közel-keleti blog kiváló szerzője – is arra hívja fel a figyelmet, hogy egyes hírek szerint bin Laden halála olyan morális törést okozott az afgán ellenállók egy részének körében, hogy Kunduz tartományban fejvesztve menekülni kezdtek a halálhír hallatán. Másrészről viszont általános az elemzők között az a vélemény is, hogy az afgán kormányellenes erők rendkívül különböző motívumok miatt fogtak fegyvert és harcolnak a kabuli központi kormányzat és a nemzetközi koalíció ellen. Közöttük ugyanis éppúgy találunk iszlám nacionalistákat és hatalomra törő hadurakat, mint az ópiummák-termelés elleni fellépés következtében egzisztenciájukat veszítő „megélhetési lázadókat”, s persze az al-Káidával ideológiai vagy operatív kapcsolatokat ápoló afgán, arab és külföldi fanatikusokat is. Ebből viszont inkább arra következtethetünk, hogy bin Laden halála leginkább csak közvetlen hí-

veit demoralizálhatja, s korántsem az egész afganisztáni fegyveres ellenállást. Ráadásul a terrorista szervezet vezérének halálára már egy olyan időpontban került sor, amikor a tálib és egyéb kormányellenes mozgalmaknak sokkal jobbak az afganisztáni pozíciói, mint a korábbi években. Végül nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy amennyiben az afgán ellenállók valóban komoly és reális politikai tényezőként kívánnak fellépni Afganisztánban és a világban az őket támogatók előtt, aligha valószínű, hogy felláthatnának annak az Oszama bin Ladennek a politikai örökségét, akit még az Egyesült Államokkal szemben álló társadalmi csoportok és rezsimok többsége is persona non gratának tekintett.

Van azonban egy ezeknél is fontosabb érv az afganisztáni menetrend további fenntartása mellett, nevezetesen, hogy a nemzetközi koalíció jelenlegi legfontosabb afganisztáni céljának megvalósításához – az afgán biztonsági szervek (hadsereg, rendőrség) kiképzéséhez – a legtöbb elemző szerint még igencsak hosszú időre van szükség. ■

Ajánlott irodalom

Osama's al-Qaeda ready for a fight. *Asia Times Online*, 2 May, 2011.

Peter Bergen: The Battle for Tora Bora. *The New Republic*, 22 December, 2009.

Ahmed Rashid: Pakistan and al-Qaeda's Future. *The New York Review of Books* blog, 3 May, 2011. <http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2011/may/03/pakistan-and-al-qaedas-future/>.

Ahmed Rashid: Cut off the head and a thousand Osamas will rise in his place. *Brisbane Times*, 4 May, 2011. <http://www.brisbanetimes.com.au/world/cut-off-the-head-and-a-thousand-osamas-will-rise-in-his-place-20110503-1e6ts.html>. Messages from bin Laden. *Al Jazeera*, 2 May, 2011.

From 9/11 To Osama Bin Laden's Death, Congress Spent \$1.28 Trillion In War On Terror. http://www.huffingtonpost.com/2011/05/02/osama-bin-laden-dead-war-on-terror-costs_n_856390.html.

David Gritten: Osama bin Laden: The long hunt for the al-Qaeda leader. *BBC*, 2 May, 2011.

Taliban, al-Qaeda Flee N. Afghanistan as Morale Collapses with al-Qaeda admission of Bin Laden's Death. *Informed Comment*, 7 May, 2011. www.juancole.com.